

VISSZATEKINTÉS
A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZÁGOS
TANÁCSA ÉS FŐFELÜGYELŐSÉGE
EGY ÉVTIZED MUNKÁSSÁGÁRA
(1898-1907.)

IRTA
FRAKNÓI VILMOS,
A MUZEUMOK ÉS KÖNYVTÁRAK ORSZ. FŐFELÜGYELŐJE

(Különlenyomat a Muzeumi és Könyvtári Értesítő I. évfolyamából.)

BUDAPEST
STEPHANEUM NYOMDA R. T.
1908.

VISSZATEKINTÉS EGY ÉVTIZED MUNKÁSSÁGÁRA. (1898-1907.)

(A lefolyt évtized alatt létesült vidéki múzeum- és könyvtárépületek képeivel.)

Irta: FRAKNÓI VILMOS.

Budapest, 1907., december 10.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa és Főfelügyelősége a mai napon fönnállásának első évtizedét tölti be. 1897 december 10-én nyerte el Ő cs. és apostoli királyi Felsége legfelsőbb jóváhagyását a vallás- és közoktatásügyi miniszternek «a törvényhatósági, községi felekezeti és egyesületi múzeumok és könyvtárak országos felügyeletére, szervezésére és gyarapítására» vonatkozó szabályzat, a melynek lényege: a nevezett két intézmény fölállítása.

I.

Wlassics Gyula közoktatásügyi kormányzatának dicsősége az, hogy a vidéki múzeumok és könyvtárak által képviselt kulturai érdekeket céltudatos tervszerűséggel az állami gondoskodás körébe bevonta. Széles látkörű kulturpolitikájának egyik alapelve, mely azóta a köztudatba átment, az volt, hogy a nemzeti művelődés összhangzatos irányítására nem elég az ország fővárosát népesíteni be tudományos és művészeti gyűjteményekkel, hanem ilyeneket az ország minden részében létesítve, a már létezőket terv- és szakszerűen gyarapítva, kulturai góczpontokat kell alakítani, amelyek a magasabb szellemi élet összes föltételeit bírják és így az ismeretek terjesztésében, az izlés nemesítésében, az eszmény kultuszának ápolásában hatékony tényezőkké váljanak.

E szerint az általa létesített két új intézmény előtt a sokoldalú tevékenység tág tere nyílt meg.

Ugyanis, ámbár senki sem állíthatja, hogy a modern magyar állam kulturai erőfeszítéseiben a főváros javára kelleténél többet tett, kétségtelen, hogy a vidéken a szellemi színvonal emelésére még nem tehette meg mindazt, a mi multhatatlanul szükségesnek tekinthető.

Így nagy mértékben feltűnő, hogy önálló állami könyvtárak Magyarországon nem léteznek. Míg, például, Olaszország 16 városában van ilyen könyvtár, a mely a nagy művelt közönségnek és a tudomány munkásainak szolgálatára áll, nálunk az állam rendelkezése alatt álló vidéki könyvtárak mind tanintézetekkel állanak kapcsolatban, a tanárok és tanulók használatára szolgálnak, a nyilvánosság jellegét nélkülözték és a kolozsváritól eltekintve, akár a könyvkészlet kiegészítésében, akár az olvasóhelyiségek berendezésében a jogosult igények kielégítésére alkalmasak nem voltak. Ugyanez az eset forgott fönn a törvényhatóságok és egyesületek által fönn tartott néhány közkönyvtárnál, a szegedi múzeuménak kivételével.

A magasabb szellemi élet egy másik egyenrangú tényezőjének, a művészeteknek szempontjából, kivételesen szerencsétlen helyzetbe hozták hazánkat a mult idők viszontagságai. Népes, virágzó városok, sőt egész vármegyék a régi századokból, egyetlen műemléket sem őriztek meg, a festészet és szobrászat egyetlen figyelemreméltó alkotását sem mutathatják föl, minélfogva a műizlés és műérdeklődés kifejlődése alig várható.

Az ország számos helyén, vármegyék, városok, egyesületek hazafias buzgósága és áldozatkészsége az utolsó század második felében, értékes könyv- és régiséggyűjteményeket hozott létre; de ezek, kevés kivétellel, részint a helyiségek fogyatkozásai, részint a rendelkezésükre álló pénzösszeg csekélyisége miatt, végre azért is, mert a vezetésükre vállalkozó férfiak

szakképzettsége sokszor nem állott önzetlen lelkesedésük színvonalán, föladataikat kellőképpen betölteni nem lehettek képesek.

A Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége arra lévén hivatva, hogy a bajok orvoslására és a hiányok pótlására a közoktatásügyi kormány intenczióinak megfelelő akciót indítson meg, mindenekelőtt azon volt, hogy a már létező vidéki múzeumok és könyvtárak tényleges állapota és szükségleteik, úgyszintén az egyes vidékek kulturai igényei iránt közvetlen tapasztalásból és az illetékes tényezőkkel való személyes érintkezés útján tájékozást szerezzen; ezért összes tagjai az 1898-ik évnek folyamán az egész országra kiterjedő tanulmányutakat tettek. Ezeknek eredményei alapján a Főfelügyelőség kimerítő munkatervet terjesztett a vallás- és közoktatási miniszter elé, a kinek jóváhagyásával megindította a hazai múzeumi és könyvtári ügy fejlesztése érdekében munkásságát, a melyben az Országos Tanács bölcsesége és tekintélye hathatósan támogatta.

Szabályzata értelmében a Főfelügyelőség hatáskörébe tartoznak a törvényhatósági és községi múzeumok mind, a felekezetiek és egyesületiek közül azok, a melyek önként az állami felügyelet alá helyezik magukat. Számuk évről-évre gyarapodott.

1898-ban volt	24	1903-ban volt	59
1898-ban «	35	1904-ben «	64
1899-ben «	48	1905-ben «	68
1900-ban «	52	1906-ban «	72
1901-ben «	56	1907-ben «	75. ¹

Ez az utóbbi tekintélyes szám nemcsak a bizalmat jelzi, a melyet a Főfelügyelőség kivívott, hanem azt a buzdító hatást is, melyet működése új múzeumok és könyvtárak létesítésére gyakorolt. Az utolsó tíz év alatt huszonegy ilyen intézmény jött létre: Bártfán, Békéscsabán, Debreczenben, Deésen, Győrött, Hódmezővásárhelyen, Ipolyságon, Kecskeméten, Keszthelyen, Kolozsvárt, Miskolczon, Nagybányán, Nagykárolyban, Nyitrán, Pécsen, Pozsonyban, Selmeczbányán, Szamosújvárt, Szekszárdon, Veszprémben és Temesváron.

Tárgyalások vannak folyamatban Jászberényben és Kaposváron múzeumok alapítása, a Lehoczky Tivadar régiségtudós által följajánlott becses régiséggyűjteménynek Munkácson múzeumi elhelyezése, Nagybecskerekben, Nagyváradon és Baján eme városok jelentőségéhez méltó közkönyvtár létesítése iránt.

¹ Ezek, az ország területi beosztása szerint csoportosítva, a következő városokban találhatók:

a) *Az alföldön és délvidéken:* Arad, Békéscsaba, Gyula, Halas, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Szabadka, Szeged, Szentes, Temesvár, Vercs, Zombor.

b) *Dunántúl:* Győr, Keszthely, Komárom, Magyaróvár, Pápa, Pécs, Sopron, Szekszárd, Szombathely, Veszprém.

c) *Felsőmagyarországon:* Bártfa, Eperjes, Felka, Kassa, Kézsmárk, Lőcse, Losoncz, Miskolcz, Poprád, Rimaszombat, Sárospatak.

d) *Az északnyugati felvidéken:* Alsókubin, Aranyosmarót, Balassagyarmat, Besztercebánya, Esztergom, Ipolyság, Nagyszombat, Nyitra, Pozsony, Selmeczbánya, Turócszentmárton, Vác.

e) *Az északkeleti országrészen:* Debreczen, Máramarossziget, Nagybánya, Nagykároly, Nagyvárad, Nyíregyháza, Szatmár, Tiszafüred.

f) *Erdélyben:* Deés, Déva, Gyulafehérvár, Kolozsvár, Nagyenyed, Sepsiszentgyörgy, Szamosújvár, Szászváros.

A legutolsó napokban vette a Főfelügyelőség szentmártoni Darnay Kálmán nagylelkű ajánlatát, hogy a nagysikerű buzgólkodásával három évtizeden keresztül létesített gazdag sümegi magánmúzeumát, az elhelyezésére megvásárolt díszes házzal együtt, az országnak adományozza.

A Főfelügyelőség föladatai megoldásában természetesen a magyar állameszme és a nemzeti kultúra hegemóniájának igazolását és erősítését tekintve iránytűje gyanánt. Éppen azért hő óhajtása: a nemzetiségek intézményeit is részesíteni az állami támogatás anyagi és szellemi előnyeiben. Örömmel fogadta tehát hatáskörébe az Erdélyi Kárpát Egyesület nagyszabedű múzeumát és a turóc-szentmártoni Tót Múzeumot. Azonban, noha nem jogok érvényesítésére, hanem csak kötelességei teljesítésére gondolt, élénk sajnálatára meg kellett szakítania összeköttetését eme két intézettel.

II.

A hatáskörébe tartozó múzeumok és könyvtárak érdekeinek a Főfelügyelőség első sorban az állami pénzsegély kieszközlésével és nyújtásával szolgált.

Az összegek, a melyek e célból rendelkezésére állottak, hála a törvényhozás és a kormány bölcseségének, évről-évre gyarapodtak. A vidéki múzeumok és könyvtárak céljaira az állami költségvetésben a következő összegek vétettek föl:

1898-ban	30.000	korona	1903-ban	242.740	korona
1899-ben	30.000	«	1904-ben	286.380	«
1900-ban	108.000	«	1905-ben	346.240	«
1901-ben	184.500	«	1906-ban	352.240	«
1902-ben	211.500	«	1907-ben	363.700	«

E szerint a tizedik évben már több mint tízszeresére emelkedett az első évi tétel és a tíz évi összeg két millió 155.300 koronára megy.

A múzeumok és könyvtárak legelemibb szükséglete: a megfelelő helyiség, a melyben t. i. a gyűjtemények olyan módon helyezhetők el, hogy a tűz- és vagyonbiztosság föltételei mellett a nagy közönségre vonzóerőt gyakorolni és instruktív hatásukat érvényesíteni képesek legyenek. Eme szempontokból természetesen legalkalmasabbak a külön e célra szolgáló s főképen külön e célra emelt épületek, a melyeknek építésénél az ezirányban megállapított építészeti elveket és az elhelyezendő gyűjtemények különleges igényeit tekintetbe lehet venni.

Az ilyen múzeum-épületeknek a vidéken létesítésénél nemes példával járt elől Szeged városa, a melynek (könyvtár, régiségtár, képtár és természetrajzi gyűjtemények befogadására szolgáló) impozáns kulturpalotája a rekonstruált város egyik díszje. Nagyváradon b. e. Ipolyi Arnold püspök nagyértékű műtörténeti és régészeti gyűjteménye számára a Biharvármegyei Történelmi és Régészeti Egyesület, magánpártfogók áldozatkészségétől támogatva, emelt méltó hajlékot, a melynek a terhelő kölcsöntől való fölszabadítására, tatarozására és megújítására utóbb a Főfelügyelőség készséggel eszközölte ki az állami segélyezést.

A Főfelügyelőség megalakulása idejében már épült Kassán a monumentális múzeumi palota, melyet a város nagylelkűsége a saját költségén emelt, de a belső fölszerelés költségeihez a közoktatási kormány is jelentékeny mértékben hozzájárult.

A Főfelügyelőség kezdeményezésére és intézése mellett létesített múzeumi épületek sorában a legelső a szekszárdi volt (1901), a melynek költségeihez a közoktatási minisztérium 56.000 koronát folyósított, míg a további szükségletek fedezéséről Tolna vármegye gondoskodott.

A Főfelügyelőség ugyanis azt az elvet állapította meg és érvényesíti, hogy múzeumi építkezésekre csak oly föltétel alatt, ha a helyi tényezők saját erejükből és áldozatkészségükből fedezik a költségeknek mintegy fele részét, helyezi kilátásba és eszközli ki az állami hozzájárulást. Ilyen módon imént készült el Szombathelyen a Vasvármegyei Múzeum palotája, melynek költségeire a kormány 80.000 koronát szavazott meg, úgyszintén az árva-megyei Alsó-Kubinban (40.000 korona állami segélylyel) a régi Csaplovics-könyvtár új épülete, miután a régi már romlásnak indult.

Az Aradon, Debreczenben, Pozsonyban és Temesvárt tervezett kulturpaloták céljaira összesen 510.000 korona, a Békés-Csabán, Keszthelyen, Magyaróvárt és Sepsiszentgyörgyön tervezett múzeum-épületek s Komáromban és Miskolczon emelendő könyvtárépületek számára pedig összesen 234.000 korona van megszavazva.²

A Sárosmegyei Múzeumnak elhelyezésére eszményien alkalmas helynek kínálkozott a Bártfa városától fölajánlott városház, a mely a magyarországi renaissancekori világi épületek között kétségkívül a legjelentékenyebb. Restaurációjának és átalakításának költségeiről fele részben a Főfelügyelőség és a Műemlékek Országos Bizottsága gondoskodott. Ugyancsak az utóbbinak közreműködésével történik a selmeczi Óvárnak és a beszterczebányai Mátyás-király háznak múzeumi célokra való berendezése.

A gyulafehérvári, nagyvárad és poprádi múzeum-épületek kibővítésére jelentékeny összegek irányoztattak elő. Emez építkezéseknél a Főfelügyelőséget b. e. Czigler Győző műegyetemi tanár, majd Pecz Samu műegyetemi tanár mint építészeti felügyelők támogatták; az utóbbinak nagy elfoglaltsága miatt történt visszalépése után helyét dr. Hüttl Dezső építész foglalta el.

A jelen év őszén a Főfelügyelőséget az az öröm érte, hogy a soproni gazdag múzeum elhelyezésére olyan épület megszerzésében működhetett közre, a melynél díszesebbet és célirányosabbat új építkezéssel sem lehetett volna részére biztosítani. 160.101 korona összesen megszerezhetővé lett a város legelőnyösebb részében két holdnyi parkban fekvő kastélyszerű villa. A város lelkes polgármesterének buzgó igyekezetei folytán, a Főfelügyelőség előterjesztésére, gróf Apponyi Albert miniszter biztos kilátásba helyezett 100.000 korona részletekben kifizetendő segélyt, míg a fennmaradó összeget a város ajánlja meg. Páratlanul álló jelentőséget és díszet fognak kölcsönözni eme múzeumnak azok a XVI-XVIII. századbeli kő-síremlékek, melyek az ágostai hitvallású régi temetőből a múzeumi parkba fognak megfelelő módon áthelyeztetni.

A soproni tételtől eltekintve, az 1900-1907. évi állami költségvetésekben múzeumi és könyvtári építkezésekre előirányzott építkezési segélyek összege (990,060) megközelíti az egymillió koronát. Nagy meglepéssel utal a Főfelügyelőség erre a tekintélyes számra, de még nagyobb arra a tényre, hogy ezt a számot a törvényhatóságok, egyesületek és magánosok által eme célból fölajánlott összegek jelentékenyen meghaladják. A mi ékesszólón hirdeti, hogy a tudományos és művészeti gyűjtemények kulturai jelentőségének megértése és méltatása mind mélyebb gyökeret ver a köztudatban.

² Megjegyezzük, hogy a megszavazott összegek több évre fölosztva vétetnek föl az állami költségvetésbe.

III.

Vázlatos visszatekintésünk keretében csak futólagos pillantást juttathatunk az egyes gyűjteménycsoportoknak. Azt, a ki részletes tájékozást kíván, a nyomtatásban megjelent kimerítő évi jelentésekre utalhatjuk.

A könyvtárakat kell első helyre tennünk, számuknál fogva is.

Hatvannyolcz könyvtár³ állott ez egész évtized alatt Fejérpataky László, a Nemzeti Múzeum könyvtárigazgatójának felügyelete alatt, kinek teendőiben két év óta Ferenczi Zoltán, a budapesti egyetemi könyvtár igazgatója osztozik.

Az ez irányban megnyilatkozó közszükségletet méltatva, nem lehetett az a szándékunk, hogy a kielégítés legtermészetesebb módját: a vidéken önálló állami könyvtárak fölállítását sürgessük, mikor még a fővárosban sincs a modern kellékeknek megfelelően rendezett ilyen könyvtárunk. Azzal kellett megelégednünk tehát, hogy a jelentékenyebb városokban fönnálló különböző eredetű és jellegű könyvtárak rendezését, gyarapítását és azokban olvasótermeknek a nagy közönség számára való megnyitását lehetővé tegyük.

E célból nagyobb mérvű állami segélyben részesítettük a pozsonyi és temesvári városi könyvtárakat, a kassai és pécsi múzeumokat, a budapesti könyvtáregyesületet stb. Egyszersmind készséggel fogadtuk a budapesti, debreczeni, máramarosszigeti, pápai, sárospataki és szászvárosi ev. ref. collégiumoknak, a halasi és hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnáziumoknak, a kézsmárki, lőcsei és miskolci ág. hitv. egyházaknak könyvtáraik állami felügyelet alá helyezésére vonatkozó ajánlatát, hogy így az azokban századok óta fölhalmozott tudományos kincseket a nagyközönség részére hozzáférhetőkké tegyük.

A pénzben nyújtott segélyek mellett a könyvtárak gyarapítására megvásároltunk elhunyt tudósok és könyvgyűjtők után hátramaradott könyvgyűjteményeket: Arad részére a br. Aczél-könyvtárt 15.000 kötettel, Temesvár részére a Baróti-Bászel és Berkeszy-könyvtárakat mintegy 5000 kötettel, Pécs részére Mátyás Flórián könyvtárát 2380 kötettel, Pozsony részére Hajnik Imréét mintegy 3000 kötettel, Nyitra részére Acsády Ignácét mintegy 1500 kötettel, Gyula részére Oláh Györgyét mintegy 1300 kötettel.

Megszereztünk nagyobbértékű munkákat kellő számú példányokban, melyeket szétoztottunk. A budapesti könyvtáregyesületi, debreczeni, győri, kassai, kolozsvári, komáromi, nagyvárad, nyíregyházai, pécsi, pozsonyi, selmeczbányai, szegedi, szombathelyi és temesvári könyvtárak gyarapítására szolgáltatunk a Főfelügyelőség rendelkezésére bocsátott nyomdai köteles példányokat, melyek olvasmányi használatosságuk mellett az egyes vidékek kulturális állapotainak hű tükrét fogják az utókorra átszállítani.

A kecskeméti, pápai és szekszárdi könyvtárakat a Schlick-féle vasgyárban készült szekrényekkel butorozzuk be.

Több helyen a könyvtárőrök tiszteletdíjára nyújtottunk fedezetet.

³ A következő helyeken: Alsókubinban, Aradon, Aranyosmaróton, Balassagyarmaton, Bártfán, Besztercebányán, Békéscsabán, Budapesten (2), Debreczenben, Deésen, Déván, Eperjesen, Esztergomban, Felkán, Győrben, Gyulán, Gyulafehérvárott, Hódmezővásárhelyen, Ipolyságon, Kassán, Kecskeméten, Keszthelyen, Késmárkon, Kiskunhalason, Kolozsvárt, Komáromban (2), Losoncban, Lőcsén, Magyaróvárt, Máramarosszigeten (2), Miskolcson (2), Nagybányán, Nagyenyeden, Nagykárolyban, Nagyszombatban, Nagyváradon, Nyíregyházán, Nyitrán, Pápán, Pécsen, Poprádon, Pozsonyban (2), Rimaszombatban, Sárospatakon, Selmeczbányán, Sepsiszentgyörgyön, Szabadkán, Szamosújvárott, Szatmárban, Szászvárosban, Szegeden, Szekszárdon, Szentesen, Szombathelyen, Temesváron (3), Turócszentmártonban, Vácson, Verseczen, Veszprémben, Zomborban (2).

Míg a Főfelügyelőség a tudományos természetű könyvtárakkal foglalkozott, a Széll Kálmán (1898-1901), Berzeviczy Albert (1901-1903) és Wlassics Gyula (1903-tól) elnöklete alatt működő Országos Tanács közvetlenül magának tartotta fenn ekkorig a *népkönyvtárak* ügyét.⁴

A könyvkészlet összeállításában nem egyedül a szorosan vett néprétegekre van tekintet, hanem a műveltebb osztályoknak is nyújtanak olvasmányok. Az ötrendbeli (300, 400, 500, 1000 és 2000 koronás) népkönyvtárak szekrényekbe elhelyezve küldetnek szét. Ekkorig el van helyezve:

A fővárosban	17	Észak-Amerikában	6
Magyarország területén	443	Konstantinápolyban	1
Horvát-Szlavonországban	20	A Cunard kivándorlási-hajókon	4

E könyvtárak elhelyezéséről a Tanács részben maga gondoskodik, részben a Dunántúli, Délmagyarországi, Erdélyi és Felsőmagyarországi Közművelődési Egyletek közreműködését veszi igénybe. Ugy szintén szoros kapcsolatot tart fenn a földművelési és a kereskedelmi minisztériumokkal, melyek évek óta földművelési és ipari könyvtárak összeállításával és adományozásával rokontermészetű, nagyjelentőségű tevékenységet fejtenek ki.

A nemzeti mult emlékei iránt általánosan érzett kegyelet az azok megmentésére irányuló törekvésben nyilatkozván meg, a főnnálló muzeumokban a *régiségtárnak*⁵ biztosította a főhelyet, a melyet vitássá tenni a Főfelügyelőség nem szándékozhatott. Tevékenységét Hampel József nemzeti múzeumi régiségtári igazgató és ennek visszalépése után b. e. Wosinszky Mór felügyelő (1900-1906) közvetítésével oda irányította, hogy a gyűjtemények a régiségtudomány igényei szerint meghatározva és fölállítva instruktív módon kerüljenek a közönség elé. E tekintetben példányképül szolgáló eljárással rendezte be boldog emlékű Wosinszky Mór felügyelő a szekszárdi múzeumot, a melyet a Főfelügyelőség a Löschinger Hugó festőművész által készített, a művelődéstörténet különböző korszakait föltüntető képsorozattal ékesített. A Főfelügyelőség átvette a kassai városi múzeum berendezésének föladatát, a melynek megoldására Mihalik József iparművészeti múzeumi ör miniszteri biztosi minőségben küldetett ki 1901-ben. A Főfelügyelőség megbízásából a bártfai múzeumot berendezte Mihalik József, a kassai múzeum igazgatója, a nagyváradi, aranyosmaróti, rimaszombati, zombori és nyíregyházi múzeumok régiségtárait újra rendezte Cserni Béla, ki ilyen munkálatokra szakbizottul alkalmaztatott.

A régiségtárak gyarapítására a Főfelügyelőség által nyújtott költségen és vezetése alatt ásatások rendeztettek.

Megvásárolta Juhász László és Mihály János gyűjteményeit, a melyekkel a pécsi és veszprémi régiségtárak alapját megvetette, továbbá Bakk Endre, Cserey Ede, Pongrácz Imre és Solymássi gyűjteményeit Gyulafehérvár, Besztercebánya, Temesvár és Versecz múzeumai részére. Ásatásokat végeztetett vagy segélyezett őstörténeti sírtelepeken az aradi, nagyváradi, nyíregyházai, soproni, verseczi, zombori múzeumok javára, a római Apulum, Moguntia,

⁴ Az 1907-ben életbeléptetett új szabályzat szerint, az Országos Tanácsnak most már e tekintetben is a Főfelügyelőség szolgál orgánum gyanánt.

⁵ Régiségtár van: Aradon, Aranyosmaróton, Balassagyarmaton, Besztercebányán, Békéscsabán, Déván, Esztergomban, Felkán, Gyulán, Gyulafehérvárott, Ipolyságon, Kassán, Kecskeméten, Keszthelyen, Kolozsvárt, Komáromban, Magyaróváron, Máramaroszigeten, Miskolczon, Nagybányán, Nagyenyeden, Nagyváradon, Nyíregyházán, Pápán, Pécsen, Poprádon, Pozsonyban, Rimaszombatban, Selmeczbányán, Sepsiszentgyörgyön, Sopronban, Szabadkán, Szamosújváron, Szatmárnémetiben, Szegeden, Szekszárdon, Szentesen, Szombathelyen, Temesváron, Tiszafüreden, Túrócszentmártonban, Vácson, Verseczen, Veszprémben és Zomborban.

Sabaria, Sarmisegetusa, továbbá a római határsánczok és honfoglalási védelmi vonalak területén.

A gyűjtemények gyarapítására tett intézkedésekhez járulnak azok a munkálatok, a melyeknek célja az egyes országrészek régiségei, történelmi és művészeti emlékeinek, múzeumi értékű anyagának összeírása és múzeumok számára megszerzésüknek előkészítése, a mi halaszthatatlannak mutatkozik immár, mivel ezeket az emlékeket mindinkább fenyegeti a pusztulás és az a veszély, hogy kufár kezekbe kerülve, külföldre vándorolnak. Nagyjelentőségű e tekintetben a közoktatásügyi kormány intézkedése, a melylyel a múzeumi anyag összeírásának rendszeres keresztülvitelére állandó szakembert bocsátott a Főfelügyelőségnek és a Műemlékek Országos Bizottságának rendelkezésére Divald Kornél műtörténeti író személyében, a ki eddig Sáros-, Szepes-, Árva- és Liptómezyék területén végzett kutatásokat. Kutatásainak eredményei a bártfai múzeumot sok becses tárggyal gazdagították.

Szemben azzal a pusztulással, melynek multunk ingó emlékei, sokszor tulajdonosaik és gondozóik hanyagsága vagy tájékozatlansága miatt ki vannak téve és a veszéllyel, mely azokat a külföldről mindinkább megnyilatkozó kereslet következtében környékezi: halaszthatatlanul szükséges azok oltalmáról, külföldi példák után indulva, törvény útján gondoskodni, a minthogy az ingatlan műemlékek már 1881 óta törvény oltalma alatt állanak. Ez ügygyel a Tanács és a Főfelügyelőség ismételtén foglalkoztak. Miután megkeresésükre b. Forster Gyula tanácsstag az ügy hazai előzményeit és a külföldi törvényhozási intézkedéseket kimerítő munkában összefoglalta, remélni lehet, hogy a fontos kérdés rövid idő alatt megoldás elé vezetetik.

Szép-művészeti közgyűjtemények tekintetében hazánk nagyon szegény. Egy évtized előtt, a fővárosin kívül, csak a kassai, nagyváradi, nagyszebeni, szegedi és temesvári múzeumokban voltak kép-gyűjtemények találhatók. Gondoskodni kívánt tehát a főfelügyelőség arról, hogy minél több vidéki gyűjteményben, lehetőleg mindenütt, a hol erre alkalmas hely van, a szobrászat, festészet és grafikai művészetek képviselve legyenek.

Arra gondolnunk nem lehetett, hogy vidéki nagy városainkat a régi festészet és szobrászat eredeti mesterműveivel ékesítsük föl. Azonban nem zárkoztunk el ama felfogás elől, hogy az izlés fejlesztésére jó másolatok is hatást gyakorolhatnak, a művészet forrásaiból fakadó nemes gyönyörök részesévé tehetik a közönséget. Ezért nem idegenkedtünk több magyar festő, névszerint Boruth Andor, Burger Lajos, Éder Gyula, Endrey Sándor, Emericzy Andor, Ferenczy József, Horthy Béla, Kacziány Ödön, Papp Gábor, Segner Lajos, Szamossy László, B. Braunecker Stina és mások által külföldi képtárakban készített másolatok megszerzésétől és megvásároltuk a sokszorosító technika legjobb módszerei szerint készített reprodukciók egész sorozatait is a legkiválóbb festmények- és szobrok-ról, színesen vagy fekete modorban készítve és plasztikai másolatokban (londoni Arundel-Society, római Anderson szénfényképészet, flórenczi Manifattura di Signa, berlini Gesellschaft zur Verbreitung classischer Kunst), melyekből megfelelő kollekciók jutottak a békéscsabai, nagybányai, pécsi, szegedi, szekszárdi és veszprémi múzeumoknak. Alkalmadtán vásároltunk egyes festészeti irányokat és iskolákat jól jellemző régi képeket is, és így úgy a régi olasz, mint a német és hollandi festészetnek elég jó darabjai gyűlvén össze, alkalmunk lesz egy kis műtörténeti gyűjtemény alapítására is.

A modern művészetek érdekében iparkodtunk minél több alkalmas helyen modern festményeket és szobrokat elhelyezni, a miben segített a közoktatási kormány ama ténykedése, a mely szerint különféle kiállításokon másolásokat szokott eszközölni, a melyek anyaga e célból rendelkezésünkre állott, továbbá gróf Nemes Eliz hagyománya, ki művészi alkotása legjobb darabjait oly célból hagyta az államra, hogy azok közgyűjteményekben helyeztesenek el.

Így egyes darabokkal, vagy kisebb-nagyobb gyűjteményekkel láttattak el: Arad, Békéscsaba, Deés, Győr, Kassa, Kolozsvár, Miskolcz, Nagybánya, Nagyvárad, Pécs, Rimaszombat, Szeged, Szombathely, Szekszárd, Temesvár, Veszprém. Nemes Eliz grófnő munkáin kívül Aggházy Gyula, Baditz Ottó, Barta Ernő, Beck Ö., Fülöp, Bezerédi Gyula, Bihari Sándor (†), Boruth Andor, Bosznay István, Both Menyhért, Boem Ritta, Brodszky Sándor (†), Bruck Miksa, Coulin Arthur, Csók István, Eisenhut Ferencz (†), Ferenczi István (†), Ferenczi Károly, Glatz Oszkár, Grünwald Béla, Györök Leo (†), Hegedüs László, Holló Barnabás, Horthy Béla, E. Illés Aladár, Kacziány Ödön, Kann Gyula, Kardos Gyula, Karlovsky Bertalan, Karvaly Mór (†), Kernstock Károly, Kézdi-Kovács László, Kimnach László (†), Kláber Gyula, Knopp Imre, Konek Ida, Koroknyai Ottó (†), Konkoly Jenő, Koszta József, Kovács Károly, Kunfi Lajos, Ligeti Antal (†), Ligeti Miklós, Madarász Viktor, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Major Jenő, Margitai Tihamér, Margó Ede, Márk Lajos, Mesterházy Kálmán (†), Mihalik Dániel, Nádler Róbert, Nagy Zsigmond, Németh Lajos, Nyilassy Sándor, Olgyai Ferencz, Paczka Ferencz, Pállya Celesztin, Papp Sándor, Peske Géza, Poll Hugó, Pörge Gergely, Reinhardt Károly, Réthy István, Révész Imre, Stein János, Spányi Béla, Strobl Zsófia, Szenes Fülöp, Szlányi Lajos, Tahy Antal (†), Telcs Ede, Telepy Károly (†), Thorma János, Tornai Gyula, Tölgyessy Arthur, Tull Ödön, Udvary Géza, Ujváry Ignác, Vajda Zsigmond, Zemplényi Tivadar, Ziegler Károly, Zombory Lajos egy vagy több műve helyzetetvé el eme gyűjteményekben.

A múzeumok rendezésére is kiterjesztette a Főfelügyelőség figyelmét. Szekszárdot, Pécsét művészi értékű történeti faliképekkel látta el, a melyek a mellett, hogy művészi alkotások, az egyes kultúrkorszakokat illusztrálva, az archaeológiai gyűjtemények hatását közvetlenebbé teszik és résztvett a veszprémi múzeum művészeti részének berendezésében is. Gondoskodik arról, hogy a vidéki gyűjtemények művészeti anyaga kellően karban tartassék, így rendbe hozta a pécsi múzeum grafikai gyűjteményét és karba hozza és rendezi a pápai ev. ref. főiskola tulajdonát képező, néhai br. Baldácsy Antaltól származó értékes grafikai gyűjteményt. Gondoskodott arról is, hogy a nagyváradi múzeumnak néhai Ipolyi püspök hagyatékából származó, romlásnak indult értékes képei megfelelően restauráltassanak. Megszerezni igyekszik továbbá oly képeket vagy metszeteket, a melyek történeti vagy művészettörténeti szempontból az illető vidékre vagy városra érdeklél bírnak és azt azon vidék gyűjteményében helyezi el, vagy ily irányú beszerzésben az illető gyűjteményt egyébként is segíyezi, a mint ez Temesváron, Pécsen, Szombathelyen, Pozsonyban és Rimaszombatban történt. A művészeti gyűjtemények tekintetében Kammerer Ernő, a szépművészeti múzeum igazgatója szakközge a Főfelügyelőségnek. A közoktatási kormány által kiállításokon megvásárolt modern festmények szétszétásáról gondoskodtunk. Így most már a fentebb megnevezett múzeumokon kívül: Békéscsabán, Felkán, Gulán, Ipolyságon, Miskolczon, Nagybányán, Pécsen, Poprádon, Pozsonyban, Rimaszombatban, Sepsiszentgyörgyön, Szabadkán, Szekszárdon, Szentesen, Veszprémben és Zomborban léteznek kisebb-nagyobb szépművészeti gyűjtemények.

A Főfelügyelőség szervezése alkalmával a közoktatási kormány az *iparművészeti* szakra is nevezett ki felügyelőt, Radisics Jenő, a budapesti Iparművészeti Múzeum igazgatója személyében, azzal a helyes szándékkal, hogy a nemesebb izlésnek az ipartermelésben meghonosítása s a művészi érzéknek a köznapi életben uralomra emelése végett a vidéki múzeumokban iparművészeti gyűjtemények létesíttessenek, vagy időleges kiállítások rendeztessenek.

A viszonyok úgy hozták magukkal, hogy ekkorig csakis a szekszárdi múzeumban volt lehető külön iparművészeti osztály felállítása, míg a legtöbb múzeumban az iparművészeti természetű tárgyak vagy a régiségtárban, vagy a néprajzi gyűjteményben vannak elhelyezve. A Főfelügyelőség ilyenek beszerzésére pénzügyi nyújtott és ilyeneket (régie és modern tárgyakat) maga is szerzett be; egyebek között a kassai, kecskeméti, kolozsvári, pozsonyi,

szegedi, szekszárdi és temesvári múzeumokat a budapesti Iparművészeti Múzeum galvanoplasztikai műhelyének alkotásaiból őskori, középkori és újabbkori műtárgyak magas tökélyű másolataiból álló érdekes sorozatokkal gyarapította.

A budapesti millenniumi országos kiállítás meglepő módon tüntette ki, hogy a hazai köznép önalkotta ősfoglalkozási és használati tárgyai nem egyedül érdekes látványosságok, hanem a nép sajátos művészi géniuszának megnyilatkozásai, a melyeknek tehát összegyűjtése hasznos feladat, egyszersmind sürgős teendő is, mivel a terjeszkedő gyáripár a hagyományos kézműipart mindinkább kiszorítja.

Ezért a Főfelügyelőség mindjárt megalakulása után nemcsak támogatásában részesítette az akkor létesülő kolozsvári *néprajzi* múzeumot, hanem a szakfelügyelő: boldogult Jankó János nemzeti múzeumi osztályigazgató előterjesztése alapján széleskörű tervet dolgoztatott ki, mely az ország különböző vidékein megjelölt múzeumokban az illető vidék jellegzetes népi-áru-tárgyaiból néprajzi osztályok felállítására és e végből az egész országra kiterjedő gyűjtések foganatosítására czélozott. A lelkes szakférfiú által megindított akciót (sajnos, idő előtt bekövetkezett) halála után folytatta utóda, Semayer Vilibáld. Ma már 20 helyett 30 helyen van néprajzi gyűjtemény;⁶ az anyag egybegyűjtése jórészt a szakfelügyelők közvetlen fáradozásával a Főfelügyelőség által nyújtott pénzsegélylyel eszközöltetett.⁷

A *természetrajzi gyűjteményeknél* a Főfelügyelőség azt tekintette feladatául, hogy különösen magyarországi, elsősorban a múzeum vidékén eszközölt gyűjtések eredményei állíttassanak ki és szakszerűen felállítva a művelt közönségben az őt környező természet megfigyelésére az érdeklődést felkeltse, annak a tájékozottság megszerzésében segítségére legyen.

A gyűjtemények⁸ rendezése, kiselejtezése és fönntartása érdekében kifejtett tevékenység mellett a szakfelügyelők: Krenner József egyetemi tanár az ásvány- és őslénytan és Horváth Géza nemzeti múzeumi osztályigazgató az állattan köréből új gyűjtések megindításáról gondoskodtak, a miben Aigner Lajos, mint állattári szakmegbízott, állandóan rendelkezésre állt, ki egyúttal a M. Nemzeti Múzeum állattárának feles példányaiból állított össze a vidéki múzeumok számára értékes sorozatokat. Hasonlóképen a Múzeum állattári osztályának tisztviselői (Madarász Gyula, Méhely Lajos, Kuthy Dezső, Csiki Ernő, Soós Lajos, Schmidt Antal) és más szakemberek (Biró Lajos, Lintia Dénes, Lovassy Sándor) utazási segélylyel végeztek állattani gyűjtéseket; a gyűjtött anyag az illető vidéken fekvő múzeumokban nyert elhelyezést.

A Főfelügyelőség vásárlás útján megszerezte Szinnyi Otmár kagylógyűjteményét a szegedi múzeum, Lovassy Sándor kőzetgyűjteményét a keszthelyi múzeum, Kádár Antal ásványgyűjteményét a nagybányai múzeum számára. Továbbá Dahlström Gyula lepke- és Padewieth Tóbiás quarneroi gyűjteményeit, melyeket a kassai, keszthelyi, miskolci, pécsi, pozsonyi, szabadkai, sepsiszentgyörgyi és temesvári múzeumok között osztott szét. Cseh Lajos selmecz-

⁶ Besztercebányán, Békéscsabán, Déván, Felkán, Gyulán, Hódmezővásárhelyen, Kassán, Kecskeméten, Keszthelyen, Kolozsvárt, Komáromban, Nagybányán, Nagyenyeden, Poprádon, Pozsonyban, Rimaszombatban, Selmeczen, Sepsiszentgyörgyön, Sopronban, Szabadkán, Szamosújváron, Szekszárdon, Szentesen, Szombathelyen, Temesváron, Veszprémben, Zomborban.

⁷ Semayer Vilibáld a dési, dr. Bátky Zsigmond és Kovács Aladár a szekszárdi, Kugler Alajos a soproni, László Ferencz a sepsiszentgyörgyi, Téglás Gábor és Szabó Imre a dévai, Czirbusz Géza a temesvári, Lázár István a nagyenyedi, Sági János a keszthelyi múzeum számára.

⁸ Ilyenek vannak: Békéscsabán, Besztercebányán, Felkán, Gyulán, Gyulafehérvárt, Kassán, Kecskeméten. Keszthelyen, Máramarosszigeten, Miskolcson, Nagybányán, Nagyenyeden, Pápán, Pécsen, Poprádon, Pozsonyban, Rimaszombatban, Sepsiszentgyörgyön, Szabadkán, Szatmáron, Szegeden, Szekszárdon, Temesváron, Tiszafüreden, Vácson, Veszprémben.

bányai bányageológusnak a selmeczbányai városi múzeum részére az illető bányavidék terményeiből ásvány- és kőzetgyűjtemény összeállítására adott megbízást, a nagybányai városi múzeum pedig, szintén gazdag bányavidékéről, lehetőleg teljes ásványgyűjteményt fog összeállítani.

Az egyes gyűjtemények céljaira fordított összegek ilyen módon csoportosulnak:

1. Népkönyvtárakra	508.484	K	30	fill.
2. Tudományos jellegű könyvtárakra	248.890	«	01	«
3. Régiségtárakra	181.379	«	34	«
4. Természetrajzi gyűjteményekre	70.744	«	86	«
5. Szépművészeti	63.610	«	27	«
6. Néprajzi	61.685	«	67	«
7. Iparművészeti	17.508	«	10	«
	1.152.302	K	55	fill.

Ehhez járul a bártfai, kassai, szegedi és szombathelyi múzeumoknak juttatott egyenként 25,000 koronás nagyobb segélyek összege: 100.000 K.

Tudományos jellegű intézményekre és célokra fordított 743,218 K 25 fillér kétségkívül tekintélyes összeg, azonban tekintettel arra, hogy 177 tudományos gyűjteményről kellett gondoskodnunk, csak kis mértékben teljesíthettük a jogosult igényeket és saját óhajításainkat. Minden alkalommal lelkiismeretesen fontolóra vettük azt a kényes és nehezen megoldható kérdést: mily arányban áll az áldozattal a várható eredmény?

Természetesen, viszonylag a legbőkezűbbnek kellett lennünk ama városok irányában, a hol felső tanintézetek léteznek, a hol az áldozatkészség és érdeklődés spontán megnyilatkozásai a helyi hatóságok és társadalom részéről a célbavett kulturai hatás elérésének biztosítékát nyújtják, és a hol a magyar állameszme és érdekei előtérbe lépnek.

IV.

A Főfelügyelőség, a mellett, hogy az állami dotációnak az egyes intézetekhez juttatását közvetíti, hova fordítását irányítja és ellenőrzi, eme funkciójában az anyagi eszközöket nyújtva, a támogatott intézmények szellemi színvonalának emelésére hat.

Teszi ezt azzal is, hogy a Főfelügyelőség tagjai (kik mellesleg említve, fizetésben, tisztelet-díjban nem részesülnek) az intézeteket időközönként meglátogatják. Eme látogatások száma a tíz éven át elérte a *hét százat*. Nem szükséges részletesen kifejtenem azt, hogy az utasítások, tanácsok, felvilágosítások, a melyeket a rendezés, gyűjtés, kezelés irányelvei és módoszatai tekintetében személyesen megadni alkalmuk nyílik, termékenyítőleg érvényesülnek; egy-szersmind a hatóságokkal és társadalmi tényezőkkel való közvetlen érintkezésökkel a muzeális érdekeknek sokféle szolgálatokat tesznek.

Mivel kívánatosnak láttuk, hogy legalább a legjelentékenyebb vidéki múzeumok igazgatásánál, gyűjteményeik fejlesztésénél, őreik kinevezésénél, a helyi viszonyok befolyásától függetlenül érvényesüljenek a muzeális irányelvek, e célhoz pedig legbiztosabb út a múzeumok államosítása: a Főfelügyelőség készséggel karolta föl Kassa és Szeged városok ama ajánlatát, hogy múzeumukat állami kezelés alá bocsátják és e mellett készek az eddig múzeumi szük-

séglet földözésére fordított összeget az állampénztárba szolgáltatni. Ez ügyben a tárgyalások folyamatban vannak.

A Főfelügyelőség természetesen egyik legfőbb feladatául tekinti oda hatni, hogy a múzeumi és könyvtári gyűjtemények gondozása kellő elméleti képzettséggel és gyakorlattal bíró szakemberekre legyen bízva.

Hogy eme cél elérését a maga hatáskörében lehetőleg segítse, a könyvtárak és az egyes múzeumi osztályok tisztviselői számára a budapesti Nemzeti Múzeumban nyári tanfolyamokat rendez, a melyekben a szakfelügyelők és más kiváló szakértők által tartott előadások a meghívottakkal megismertetik az illető tudományág fejlődésének muzeális szempontból legfontosabb vívmányait és a gyűjtemények kezelésének gyakorlati módozatait. Könyvtári tanfolyam tartatott 1898, 1900, 1902, 1904, 1907-ben, régiségtudományi 1899-ben, természettudományi 1901 és 1905-ben és néprajzi 1903-ban. Ezekben összesen 150-en vettek részt.

Ugyanez a cél lebegett szemünk előtt ama igyekezetünkben, hogy a múzeumi tisztviselőket ellássuk a külföldi és hazai irodalmakban található legjobb szakmunkákkal, melyek feladataik megoldásában biztos útmutatók gyanánt szolgálhatnak. Emellett szükségesnek láttuk, hogy a különleges hazai szempontok, viszonyok és igények tekintetbe vétele végett külön szakmunkák szerkesztésére hivatott szakembereknek megbízást adjunk. Ezeknek sorozatából napvilágot láttak: 1903-ban *Ferenczi Zoltántól* «Könyvtáran», 1906-ban *Bátky Zsigmondtól*: «Útmutató néprajzi múzeumok szervezésére».

Sajtó alatt vannak: *Szalay Imrétől* «Útmutató múzeumok és könyvtárak építéséhez és berendezéséhez» és *Bella Lajostól* «Az őstörténelmi régiségtudomány kézikönyve». Megbízást kapott *Hampel József* «Ókori régiségek Magyarországon» című munka megírására.

A múzeumi tisztviselők tevékenységének és hatásának fokozására, a Főfelügyelőség módot nyújt nekik, hogy ismeretterjesztő muzeális előadásokban értékesítsék szakképzettségüket. Ilyeneket tartottak: *Kassán Mihalik József*, *Pécsett* és *Szekszárdon* *Wosinszky Mór*, *Alsókubinban* és *Kassán* *Rexa Dezső* könyvtárőr.

A múzeumi gyűjteményeket ismertető katalógusok közzétételét is feladatai körébe vonta a Főfelügyelőség, melynek megbízásából *Mihalik József* 1903-ban kiadta a kassai múzeum leíró lajstromát (54 fénynyomatú táblával) és 1906-ban a «Vezetőt a sármegyei múzeum gyűjteményeiben.»

Megbízást adott *Kuzsinszky Bálintnak*, a fővárosi múzeum igazgatójának, a hazai római kőrégiségek lajstromának elkészítésére, a mely munkálat első része a legközelebb jelenik meg.

Megindította a Múzeumok és Könyvtárak Értesítőjét.

Közzéteszi a magyarországi könyvtárak és múzeumok történetét, fejlődését, állapotát feltűntető «Magyar Minervá»-t, amelyből (1900, 1902, 1904) három évfolyam jelent meg. Noha a Főfelügyelőség rendeltetésének természete és tagjainak tudományos állása az ügyvitelben a bürokratikus elem túltengésének veszélyét eleve kizárta: természetesen mind az új intézménynek a kormánnyal, a hatóságokkal, a felügyelete alatt álló múzeumokkal és könyvtárakkal való érintkezésében, mind ezeknek az állami felügyeletből folyó kötelezettségeik teljesítésében határozott, állandó, egyöntetű formákat és eljárásokat kellett megállapítani. Ez annál szükségesebb, minél nagyobb kiterjedést nyert évről-évre a Főfelügyelőség ügyke-

zelése⁹, a melynek élén megalapításától 1906 őszén bekövetkezett megbetegedéséig, mint előadó, Schönherr Gyula, a nemzeti múzeumi könyvtár igazgató-őre állott, a ki a Főfelügyelőség működéséről az évi jelentéseket is szerkesztette, míg az Országos Tanácsnál az előadói tisztelet 1898-tól 1901-ig Porzsolt Kálmán viselte, a kinek helyét lemondása után b. e. György Aladár, majd ennek halála után Schönherr Gyula, végre ennek megbetegedése után Mihalik József foglalták el.

A múzeumok és könyvtárak belső ügykezelését, a törzskönyvek, leltárak, naplók, czédula-lajstromok vezetésének módját szintén szabályozni kellett. A szerzett tapasztalatok alapján, a részletes ügykezelési utasításokat, a használandó nyomtatványok mintáival, úgyszintén az újon alapítandó múzeumok és könyvtárak által megállapítandó szabályzatok tervezetét Posta Béla felügyelő, a kolozsvári egyetem régiségtárának igazgatója dolgozta ki.

Az Országos Tanács és a Főfelügyelőség feladataihoz tartozik az is, hogy a Múzeumok és Könyvtárak Országos Szövetségének gyűléseit előkészítsék és vezessék. Eme Szövetség avégből alakult, hogy összeköttetést, érintkezést hozzon létre az ország összes múzeumainak és könyvtárainak intézői és tisztviselői között, alkalmat nyújtson nekik a múzeumi és könyvtári ügy mind általános, mind pedig helyi vonatkozású érdekeinek tárgyalására. Ily szövetséggyűlések tartattak: 1903 és 1906-ban Budapesten, 1904-ben Temesváron és Verseczen, 1907-ben Pécsen.

Mindannyi az elnöki megnyitó beszédek, szakszerű fölolvadások, indítványok és tárgyalások útján a szakkörökre és a nagyközönségre termékenyítő hatást gyakorolt.

V.

Vázlatos előadásom végén kötelességem hálásan megemlékezni mindazokról, a kik a Főfelügyelőséget munkásságában támogatták és a gondjaira bizott kulturai érdekeknek szolgálatokat tettek. A hatóságok, tudományos egyesületek, magánosok (különösen a múzeumok és könyvtárak lelkes tisztviselői) túl hosszú névsorát kellene ide iktatni. Ezért az évi jelentésekre utalok, a melyekben minden érdemet kellően méltatni igyekezünk.

A sokoldalú - szerénytelenség nélkül mondhatjuk - nem meddő munkásságunk közepett lefolyt évtized végén biztató reményekkel tekinthetünk a jövőbe; annál inkább, mert a nemzet szellemi színvonalának emelése érdekében új munkatereket nyit meg a Főfelügyelőség előtt is gróf Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter, ki a vidéken «kulturális góczpontok» fejlesztését tűzvén ki egyik feladatául, 1907. május 13-ikán kelt leiratában közlé ama szándékát, hogy az ország jelentékenyebb városaiban a többirányú közművelődési munkának székhelyül szolgáló «közművelődési házak» létesítésére fog hatni, a melyekben ismeretterjesztő felolvasások és zenei előadások fognak tartatni, olvasótermekkel ellátott ismeretterjesztő könyvtárak, szépművészeti és egyéb muzeális gyűjtemények, műtermek és az illető vidék háziiparának előrusítására hivatott boltok találhatnak helyet.

Majd 1907. július 15-ikén a róm. kath. és görög szert. kath. egyházi főhatóságokhoz intézett köriratában, utalva a vidéki múzeumok és könyvtárak közművelődési hatására, ennek

⁹ Az ügyiratok száma, mely 1898-ban 342 volt, 1906. végén 1188-ra emelkedett. A Főfelügyelőségénél az egész évtizeden keresztül Tóth Árpád, a M. N. Múzeum titkára végezte az irodavezető és pénztárnok teendőit; a Főfelügyelőségénél dr. Esztegár László, Kovács László, dr. Gulyás Pál, Serényi Jenő, Legányi Dezső, dr. Tihamér Lajos, dr. Pataki János; a Tanácsnál Farkas Imre és Gulyás József voltak az irodában alkalmazva.

fokozása végett közreműködésüket kérte ki, főképen azáltal, hogy oly területeken, a melyek régi egyházi műtárgyakban gazdagok, külföldi példára egyházmegyei múzeumokat létesíteni igyekezzenek, vagy amennyiben ez ki nem vihető, a használatban nem lévő műtárgyakat kellő biztosítékot nyújtó városi vagy megyei múzeumokban letét gyanánt helyezték el.

Ily módon, míg egyrészt a kath. egyház, mely századokon át templomaiban, palotáiban és kolostoraiban a múzeumok hivatását betöltötte, a modern muzeális tevékenység körébe bevonatik, másrészt a közművelődési házak a műveltség alsóbb fokán álló néprétegek lelkéhez elvezetik a tudomány és művészet emelő, nemesítő hatásait.

Reméljük ezek után, hogy az általunk elültetett nemes csemete, melyet tíz éven át gondos kézzel ápoltunk, mind dúsabban fogja ezentúl termelni a művelődés gyümölcseit; hogy a gondjainkra bízott intézmények éleszteni fogják a mult idők hagyományainak és a jelenkor vívmányainak egyenlő tiszteletét, szorosabbá fogják tenni a nemzeti érzés sugallatainak és a nyugati civilizáció eszméinek szolidaritását, a vallás, nyelv és politika által széttagolt társadalmat egyesíteni fogják a tudomány és művészet kultuszában.